

УДК 342.9

<https://doi.org/10.34142/23121661.2024.40.15>

orcid.org / 0000-0002-8424-8825

© Бабанін С.В., 2024

С.В. Бабанін**ВІДМЕЖУВАННЯ НЕДБАЛОГО
СТАВЛЕННЯ ДО ВІЙСЬКОВОЇ
СЛУЖБИ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ****S. Babanin****DISTINGUISHING A NEGLIGENT
ATTITUDE TOWARDS MILITARY
SERVICE FROM RELATED ELEMENTS
OF CRIMINAL OFFENSES**

Анотація. У статті визначені об'єктивні та суб'єктивні критерії відмежування недбалого ставлення до військової служби, що передбачено у якості складу кримінального правопорушення ст. 425 КК України, від суміжних складів кримінальних правопорушень. За основним безпосереднім об'єктом недбале ставлення до військової служби слід відмежувати від схожих за ознаками складів кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена іншими розділами Особливої частини КК України – ст. ст. 119, 128, 131, 135, 136, 140, 196, 264, 271, 282, 287, 367. Для необережних військових кримінальних правопорушень, що вчиняються військовими службовими особами, ст. 425 КК України є так званою універсальною нормою, відповідальність за якою для зазначених осіб настає у разі, якщо вона не передбачена іншими нормами розділу ХІХ Особливої частини КК України, зокрема, ст.ст. 412-421, 426. Основним суб'єктивним критерієм відмежування недбалого ставлення до військової служби від суміжних складів кримінальних правопорушень виступає суб'єкт – військова службова особа.

Ключові слова: недбале ставлення, військова служба, військова службова особа, службова недбалість, військові кримінальні правопорушення, відмежування складів кримінальних правопорушень, кримінальна відповідальність, об'єкт кримінального правопорушення, об'єктивна сторона, істотна шкода, тяжкі наслідки, військові злочини.

Abstract. The article defines objective and subjective criteria for distinguishing negligent attitude to military service from related criminal offenses. According to the main direct object, negligent attitude to military service should be distinguished from criminal offenses with similar characteristics, responsibility for which is provided by other sections of the Special Part of the

Criminal Code of Ukraine – articles 119, 128, 131, 135, 136, 140, 196, 264, 271, 282, 287, 367. For careless military criminal offenses committed by military officials, Art. 425 of the Criminal Code of Ukraine is a so-called universal norm, under which responsibility for the specified persons arises if it is not provided for by other norms of Chapter XIX of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, in particular, Article 412-421, 426. Reckless military criminal offenses should be distinguished, first of all, on the basis of the subject and the objective party. For negligent military service, the subject is not a mandatory feature. At the same time, this feature of the composition of the criminal offense is mandatory in the related compositions of military criminal offenses. On the objective side, the main criterion for defining a criminal offense provided for in Art. 425 of the Criminal Code of Ukraine, the act is related to military criminal offenses. The socially dangerous consequences of the act provided for in Art. 425 of the Criminal Code of Ukraine, expressed by the words: «substantial damage» (Part 1), «serious consequences» (Part 2). The legislator uses the same phrases when defining socially dangerous consequences in other components of military criminal offenses. Despite the legislator's use of the same phrase «severe consequences» in the composition of reckless military criminal offenses, their legal meaning is not the same. For articles 412, 414, 416, 417, 419-421 of the Criminal Code of Ukraine, this concept has an exclusively evaluative nature and is decided in each specific case separately. For negligent military service, «serious consequences» is an evaluative concept only in the case of causing non-pecuniary damage. The main subjective criterion for distinguishing negligent attitude to military service from related criminal offenses is the subject - a military official.

Keywords: negligent attitude, military service, military official, official negligence, military criminal offenses, demarcation of criminal offenses, criminal responsibility, object of criminal offense, objective party, substantial damage, grave consequences, war crimes.

Постановка проблеми. Питання відмежування недбалого ставлення до військової служби від суміжних складів кримінальних правопорушень набуло особливої актуальності в умовах введеного в Україні воєнного стану.

Чинна редакція ст. 425 КК України встановлює кримінальну відповідальність за недбале ставлення до військової служби у основному (частина 1), кваліфікованому (частина 2) та декількох особливо кваліфікованих складах кримінальних правопорушень (частини 3, 4) [1].

За особливостями своєї конструкції всі склади недбалого ставлення до військової служби належать до необережних кримінальних правопорушень відповідальність за які настає лише у разі спричинення суспільно небезпечних наслідків, тобто за конструкцією ці склади є матеріальними.

У зв'язку з цим виникає потреба відмежування недбалого ставлення до військової служби за об'єктивними та суб'єктивними ознаками від інших необережних кримінальних правопорушень обов'язковою ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки.

Виокремлення критеріїв зазначеного відмежування дозволить уніфікувати правозастосовну практику в частині притягнення до кримінальної відповідальності за недбале ставлення до військової служби, що, своєю чергою, сприя-

тиме однаковому застосуванню кримінального закону та уникненню помилок при кваліфікації військових кримінальних правопорушень.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Загальні питання кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення, питання відмежування їх від суміжних кримінальних та інших правопорушень досліджували такі вчені як Г. Андрусів, П. Андрушко, Г. Бершов, В. Білоконєв, П. Богуцький, В. Бодаєвський, В. Бугаєв, В. Грищук, О. Дудоров, М. Карпенко, М. Мельник, В. Навроцький, М. Панов, М. Хавронюк та ін.

Проте питання відмежування недбалого ставлення до військової служби як універсальної норми, яка передбачає відповідальність за необережне військове кримінальне правопорушення, від спеціальних норм у цій сфері та інших необережних кримінальних правопорушень не набули достатнього висвітлення у оприлюднених результатах вітчизняних наукових досліджень.

Метою статті є виокремлення критеріїв відмежування недбалого ставлення до військової служби від суміжних складів кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Основний склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 425 КК України, передбачає відповідальність за недбале ставлення військової службової особи до служби, якщо це заподіяло істотну шкоду.

До суміжних з ним слід віднести необережні кримінальні правопорушення, передбачені наступними статтями КК України: ст. 119 «Вбивство через необережність», ст. 128 «Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження», ст. 131 «Неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби», ст. 135 «Залишення в небезпеці», ст. 136 «Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані», ст. 140 «Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником», ст. 196 «Необережне знищення або пошкодження майна», ст. 264 «Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів», ст. 271 «Порушення вимог законодавства про охорону праці», ст. 282 «Порушення правил використання повітряного простору», ст. 287 «Випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або інше порушення їх експлуатації», ст. 367 «Службова недбалість», ст. 412 «Необережне знищення або пошкодження військового майна», ст. 413 «Втрата військового майна», ст. 414 «Порушення правил поведіння зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення», ст. 415 «Порушення правил водіння або експлуатації машин», ст. 416 «Порушення правил польотів або підготовки до них», ст. 417 «Порушення правил кораблеводіння», ст. 418 «Порушення

статутних правил вартової служби чи патрулювання», ст. 419 «Порушення правил несення прикордонної служби», ст. 420 «Порушення правил несення бойового чергування», ст. 421 «Порушення статутних правил внутрішньої служби», ст. 426 «Бездіяльність військової влади».

До об'єктивних критеріїв відмежування недбалого ставлення до військової служби від суміжних складів кримінальних правопорушень слід віднести основний та додаткові безпосередні об'єкти, предмет кримінального правопорушення, ознаки діяння та його суспільно небезпечних наслідків.

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 425 КК України, є встановлений порядок несення військової служби, оскільки це впливає як зі змісту самої норми, так і з родового об'єкту військових кримінальних правопорушень, передбачених розділом XIX Особливої частини КК України, у якому розміщена досліджувана норма.

Оскільки недбале ставлення до військової служби за конструкцією є матеріальним складом кримінального правопорушення, то аналіз передбачених диспозицією ст. 425 КК України суспільно небезпечних наслідків дозволяє виділити такі додаткові безпосередні об'єкти як право власності у разі спричинення матеріальних збитків, життя, здоров'я, волю, честь, гідність, інші права та свободи людини, якщо досліджуваним діянням буде спричинено нематеріальну шкоду.

Отже, за основним безпосереднім об'єктом недбале ставлення до військової служби слід відмежовувати від схожих за ознаками складів кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена в інших розділах Особливої частини КК України – ст.ст. 119, 128, 131, 135, 136, 140, 196, 264, 271, 282, 287, 367 КК України.

Що стосується суміжних військових кримінальних правопорушень (ст.ст. 412-421, 426 КК України), то основний безпосередній об'єкт хоча і має певні відмінності у кожного з них (ті чи інші суспільні відносини, що регулюють конкретні особливості порядку несення військової служби), проте не є основним критерієм для відмежування.

Конкуренція норм в межах розділу XIX Особливої частини КК є можливою. Так, наприклад, обвинуваченим у справі про «Скнилівську авіакатастрофу» (так звана «справа льотчиків») було пред'явлено обвинувачення у вчиненні злочинів, передбачених ст. 416 КК України «Порушення правил польотів або підготовки до них» та ч. 2 ст. 425 КК України «Недбале ставлення до військової служби» [2, с. 329].

Необережні військові кримінальні правопорушення слід відмежовувати, насамперед, за ознаками предмета та об'єктивної сторони.

Для недбалого ставлення до військової служби предмет не є обов'язковою ознакою. Разом з цим ця ознака складу кримінального правопорушення є

обов'язковою у суміжних складах військових кримінальних правопорушень. Так, для необережного знищення або пошкодження військового майна (ст. 412 КК України) предметом виступає зброя, бойові припаси, засоби пересування, військова і спеціальна техніка чи інше військове майно. Майже аналогічний предмет (зброя, бойові припаси, засоби пересування, предмети технічного постачання або інше військове майно) є обов'язковою ознакою втрати військового майна (ст. 413 КК України).

Для кримінального правопорушення, передбаченого ст. 414 КК України, предметом виступають зброя, боєприпаси, вибухові та інші речовини і предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення, а також радіоактивні матеріали; у ст. 415 КК України – бойова, спеціальна чи транспортна машина; у ст. 416 КК України – літальні апарати; у ст. 417 – морські та річкові судна.

Так, прикладом кримінального правопорушення, обов'язковою ознакою якого виступає предмет, є вчинення необережного знищення або пошкодження військового майна (ст. 412 КК України) старшим солдатом К, який, проходячи військову службу за контрактом на посаді старшого водія-оператора батареї протитанкових керованих ракет протитанкового артилерійського дивізіону бригадної артилерійської групи військової частини, 13 березня 2018 р., близько 03 год. 40 хв., перебуваючи у наметі № 93 на території військової частини, діючи із злочинною самовпевненістю, тобто передбачаючи можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але легковажно розраховуючи на їх відвернення через несумлінне ставлення до виконання своїх службових обов'язків, на порушення вимог ст. ст. 17, 65 Конституції України, ст. ст. 5, 6, 9, 11, 13, 26, 27, 49, 56, 127, 128, 129, 130, 175, 187, п. 2 ст. 2 Додатку 19 до СВС ЗС України (ст. ст. 187, 353, 368), ст. ст. 1-5 ДС ЗС України, пп. 2.4 Розділу 2 Наказу Міністра оборони України № 300 від 16.07.1997 р. під час відпочинку особового складу, не прикривши піддув печі, відкрив топочні дверцята печі та застосував для розпалення вогню легкозаймисту горючу речовину, яка знаходилась у пластиковій пляшці поруч з піччю, шляхом вливання до пічного отвору, що зумовило займання та неконтрольоване потрапляння рідини на пляшку, яка зайнялась та була відкинута старшим солдатом К. на підлогу, унаслідок чого було спричинено пожежу від якої полум'я поширилось по намету № 93, після чого, разом з наявним військовим майном, унаслідок пожежі загинув військовослужбовець – солдат В., тілесні ушкодження, окрім старшого солдата К., отримали й старший солдат З., молодший лейтенант Р., старший солдат М., молодший сержант Д., молодший сержант Ш., старший солдат В. та знищено військове майно військової частини на загальну суму 131597,45 гривень [3].

В об'єктивній стороні основним критерієм відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 425 КК України, від суміжних військових кримінальних правопорушень виступає діяння виражене у диспозиції норми як недбале ставлення до служби. Хоча законодавець не визначив у диспозиції вид служби, логічне тлумачення дозволяє стверджувати, що маються на увазі всі види військової, а не якоїсь іншої, служби. Проте вбачається доцільним визначити це у ст. 425 КК України з метою уникнення неоднозначного тлумачення цієї норми і можливих помилок у її правозастосуванні.

Частина 6 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р. виділяє такі види військової служби:

- 1) базова;
- 2) за призовом під час мобілізації, на особливий період;
- 3) за контрактом осіб рядового складу;
- 4) за контрактом осіб сержантського і старшинського складу;
- 5) курсантів вищих військових навчальних закладів та закладів вищої освіти, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, відділення військової підготовки, а також закладів фахової передвищої військової освіти;
- 6) за контрактом осіб офіцерського складу;
- 7) за призовом осіб офіцерського складу;
- 8) за призовом осіб із числа резервістів в особливий період [4].

У разі недбалого ставлення до інших видів державної служби, які не належать до військової і, відповідно, не охоплюються ст. 425 КК України, кримінальна відповідальність настає за нормами, передбаченими іншими розділами Особливої частини КК України, зокрема, ст. 367 «Службова недбалість», оскільки недбале ставлення до військової служби (ст. 435 КК) є спеціальним видом службової недбалості (ст. 367 КК) [5, с. 509].

Щодо необережних військових кримінальних правопорушень, що вчиняються військовими службовими особами, ст. 425 КК України є так званою універсальною нормою, відповідальність за якою для зазначених осіб настає у разі, якщо вона не передбачена іншими нормами розділу XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» Особливої частини КК України, зокрема, ст.ст. 412-421, 426.

Суспільно небезпечні наслідки діяння, передбаченого ст. 425 КК України, виражені словами: «істотна шкода» (ч. 1), «тяжкі наслідки» (ч. 2). Тотожні словосполучення законодавець використовує при визначенні суспільно небезпечних наслідків й у інших складах військових кримінальних правопорушень.

Так, словосполучення «істотна шкода» характеризує наслідки бездіяльності військової влади (ч. 1 ст. 426 КК України). При цьому законодавець у п. 2

примітки до ст. 425 КК України надає однакове визначення такої шкоди для кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 425, 426 та 426-1 КК України, а саме визнає істотною шкодою і нематеріальні, і матеріальні збитки (шкода, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян).

Словосполучення ж «тяжкі наслідки» використовується законодавцем у більшій кількості необережних військових кримінальних правопорушень. Так, воно є однією з ознак, що характеризує суспільно небезпечні наслідки необережного знищення або пошкодження військового майна (ч. 2 ст. 412 КК України), порушення правил поведінки зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ч. 3 ст. 414 КК України), порушення правил польотів або підготовки до них (ч. 2 ст. 416 КК України), порушення правил кораблеводіння (ч. 2 ст. 417 КК України), порушення правил несення прикордонної служби (ч. 1 ст. 419 КК України), порушення правил несення бойового чергування (ч. 1 ст. 420 КК України), порушення статутних правил внутрішньої служби (ч. 1 ст. 421 КК України).

Попри використання законодавцем однакового словосполучення «тяжкі наслідки» у наведених складах необережних військових кримінальних правопорушень, їх юридичний зміст не є тотожним. Якщо для ст.ст. 412, 414, 416, 417, 419-421 КК України це поняття носить виключно оціночний характер і вирішується у кожному конкретному випадку окремо, то для недбалого ставлення до військової служби «тяжкі наслідки» є оціночним поняттям лише у разі спричинення немайнової шкоди. У разі ж заподіяння матеріальних збитків, тяжкими наслідками, згідно п. 2 примітки до ст. 425 КК України, визнається шкода, яка в п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Тобто у цьому випадку наведене поняття має формально-визначений характер.

Так, наприклад, начальник продовольчого сховища складів взводу матеріально-технічного забезпечення військової частини Національної гвардії України штаб-сержант К., будучи матеріально-відповідальною військовою службовою особою, наділеною адміністративно-господарськими функціями щодо матеріальних цінностей, які зберігаються у продовольчому сховищі, у період часу з 09 листопада 2022 р. по 20 січня 2023 р., перебуваючи на території військової частини, недбало ставлячись до військової служби в умовах воєнного стану, діючи всупереч вимог «Положення про продовольче забезпечення Національної гвардії України в мирний час», затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України №1118 від 14 вересня 2015 р., своїх функціональних обов'язків, затверджених наказом командира військової частини Національної гвардії України № 315 від 24 грудня 2022 р., а також вимог щодо умов зберігання м'яса яловичини, визначених ДСТУ 6030:2008, затверджених

наказом Держспоживстандарту № 485 від 22 грудня 2008 р., не передбачаючи можливості настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді псування продуктів харчування, хоча повинна була і могла їх передбачити, в порушення періодичності повірки контрольованих параметрів роботи морозильної камери здвоєного типу ХТМ-64V-100, визначених у таблиці 3-1 «Паспорту камери морозильної здвоєного типу ХТМ-64V-100, не здійснювала контроль за умовами зберігання м'яса яловичини, не контролювала температуру його зберігання відповідно до затверджених методик, не контролювала стан випарника і вентилятора після відтаювання на предмет обмерзання, не здійснювала щоденне та щотижневе прибирання у приміщенні сховища, внаслідок чого, останньою не виявлено обледеніння випарника, блокування роботи вентиляторів холодильника і підвищення температури всередині морозильної камери здвоєного типу ХТМ-64V-100 понад норму, що призвело до псування ввіреного їй для зберігання м'яса яловичини першої категорії загальною вагою 8382,12 кг, у зв'язку з чим останнє стало непридатним для вживання та було списане згідно акту № 8 від 04 лютого 2023 р. списання продуктів харчування (м'яса яловичини), які втратили термін придатності та непридатні для вживання, чим військовій частині Національної гвардії України спричинено збитки на загальну суму 1012430 грн. 22 коп., що є тяжкими наслідками [6].

Основним суб'єктивним критерієм відмежування недбалого ставлення до військової служби від суміжних складів кримінальних правопорушень виступає суб'єкт. Таким суб'єктом є військова службова особа, під якою, згідно п. 1 примітки до ст. 425 КК України, розуміються військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування.

При цьому військова службова особа завжди є військовослужбовцем на відміну від інших службових осіб, відповідальність за суспільно небезпечні діяння яких передбачена іншими розділами Особливої частини КК України, зокрема, ст. 367 «Службова недбалість» КК України.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Об'єктивними критеріями відмежування недбалого ставлення до військової служби від суміжних складів кримінальних правопорушень є основний та додаткові безпосередні об'єкти, предмет кримінального правопорушення, ознаки діяння та його суспільно небезпечні наслідки.

За основним безпосереднім об'єктом недбале ставлення до військової служби слід відмежовувати від схожих за ознаками складів кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена іншими розділами Особливої частини КК України – ст.ст. 119, 128, 131, 135, 136, 140, 196, 264, 271, 282, 287,

367. Суміжні військові кримінальні правопорушення (ст.ст. 412-421, 426 КК України) доцільно відмежовувати, першою чергою, за ознаками предмета та об'єктивної сторони.

Предмет не є обов'язковою ознакою недбалого ставлення до військової служби на відміну від військових кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 412-417 КК України.

Диспозицією ст. 425 КК України охоплюється недбале ставлення виключно до військової служби, хоча прямої вказівки на це у диспозиції цієї норми немає. Недбале ставлення до інших видів державної служби тягне кримінальну відповідальність за нормами, передбаченими іншими розділами Особливої частини КК України, зокрема, ст. 367.

Для необережних військових кримінальних правопорушень, що вчиняються військовими службовими особами, ст. 425 КК України є так званою універсальною нормою, відповідальність за якою для зазначених осіб настає у разі, якщо вона не передбачена іншими нормами розділу XIX Особливої частини КК України, зокрема, ст.ст. 412-421, 426.

Основним суб'єктивним критерієм відмежування недбалого ставлення до військової служби від суміжних складів кримінальних правопорушень, зокрема, правопорушення, передбаченого ст. 367 КК України, виступає суб'єкт – військова службова особа.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Брич Л. Співвідношення складів військових злочинів зі складами злочинів, що мають з ними тотожні за змістом ознаки. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2011. Вип. 54. С. 323-334.
3. Кримінальна справа № 480/1458/18. Архів Миколаївського районного суду Миколаївської області.
4. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.
5. Загиней-Заболотенко З.А. Недбале ставлення до військової служби як спеціальний вид службової недбалості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2024/121.pdf. С. 508-511.
6. Кримінальна справа № 352/765/23. Архів Тисменицького районного суду Івано-Франківської області.